

Poeten som roll

Poesihörnan

Jörgen Håkansson

Mycket medvetet gick Bo Setterlind in för att genomföra rollen som poet. Under 1950-talet blev han något av estradartist. Han framförde sina sköna poem med darrande röst och med stark övertygelse. I denna bild av romantisk diktare ingick också hans klädsel med slängkappa och baret. Utanför hans diktarlya i Strängnäs fanns också koparskylten med hans namn och texten "Poet", som med ståtliga bokstäver och månskära prydde hans dörrpost. Texterna i hans skaldekonst präglas av andlighet och innerlighet med ord vägda på guldväg. Han hade ett pregnant bildspråk inspirerat inte minst av de svenska 1800-tals romantikerna. I hans föreställningsvärld finns en tro på att Gud lever. Mellan rymden – evigheten – Gud och de mest betagande eller triviala jordiska tingen finns en överensstämmelse, som harmonierar hela vår tillvaro tycks han mena. "Lätta rökar går med brev till Gud" skriver han i en av sina dikter. Det finns en korrespondens mellan himmel och jord. Få svenska poeters texter brukas så flitigt som hans, troligen beroende på att flera av dem blivit tonsatta. Hans diktsamlingar duggade tätt.

Uppväxt

Bo Setterlind föddes 24 augusti 1923 i Högstorp, Växjö. Hans föräldrar var civilingenjören Alfred Setterlind och änkan Augusta Johansson. Fadern var då 28 år och modern snart 41 år. Modern var bosatt i Härnösand och hade blivit änka två år tidigare när dåvarande maken blev ett offer för spanska sjukan. De hade gemensamt en son sex år äldre än halvbrodern Bo. För att dryga ut kassan efter makens död hade Augusta börjat ta emot inackorderingar, som fick bo och äta hos henne. En av gästerna var den unge Alfred från Göteborg. Tycke uppstod. De trolovade sig 1922 exakt ett år före Bos födelse. Nu börjar dramatiken inför hans ankomst till världen.

Som en obehaglig överraskning för dem båda fick Alfred besked att hans anställning i Härnösand skulle upphöra. Han började då planera för att återvända till Göteborg för vidare befordran till Amerika och på senvåren 1923 skiljdes de båda trolovade åt. Augusta avsåg

att resa söderut, när tiden var inne, på för malisen okänd ort och förbereda mottagandet av kärleksfrukten. Det blev Växjö. Alfred hade då lämnat Sverige och i fortsättningen hade de trolovade enbart brevkontakt med varandra. Augusta återvände efter nedkomsten till Härnösand och den äldre sonen. För den nyfödde Bo började en tid på olika fosterhem i Småland och Ångermanland.

På hösten 1925 gick emellertid flyttlasset till Strängnäs. Med sig hade Augusta sina båda söner Bengt och Bo. I sina självbiografiska böcker *Pojken som trodde på Djävulen* (1962) och *Från dörr till dörr* (1985) berättar Bo om många drastiska barndomsupplevelser i Strängnäs, där han vistades fram till julen 1934. Samma höst hade mor Augusta och halvbrodern Bengt flyttat till Västerås och Bo följde nu efter. Han hade då gått sin första termin i realskolan på det gamla ärevärdiga läroverket i Strängnäs och kom till det ännu äldre läroverket i Västerås. Här deltog han under flera år flitigt i söndagsskoleverksamhet. Upplevelserna och studierna i realskolan och gymnasiet i Västerås kom att forma den unge Bo till den poet han sedermera skulle bli. Här mötte han bl.a. kulturpersonligheter som läkaren, fredspristagaren, filosofen m.m. Albert Schweitzer, den japanska författaren och socialreformatorn Toyohiko Kagawa, den stridbare nykterhetsivraren, poeten och frihetsvännen Ture Nerman, som han blev personligt bekant med. Bo

skriver själv att nu sökte han sitt andliga hem men mest i Svenska kyrkan, KFUM och Svenska Missionsförbundet. Dock var saknaden stor efter en far, som han först i vuxen ålder mötte i USA. Han avlade studentexamen 1944.

Efter värnpliktstjänstgöring, diverse ströjobb på olika tidningsredaktioner skrev Bo in sig vid Uppsala universitet i augusti 1946. Vid denna tidpunkt hade han bestämt sig för att bli diktare. Han genomförde under följande studieår en annorlunda vandring, som förde honom till Hökhuvuds prästgård i Roslagen. Hans tanke var att inför eventuella teologiska studier undersöka möjligheterna att efter fullbordad utbildning "tjänstgöra som präst efter min egen modell, inte som församlingspräst utan som alla församlingars präst", som en vandringspräst i David Petanders efterföljd. Av detta blev dock inget.

Poesin

Setterlinds bokdebut skedde 1948 med diktsamlingen *Månvaggan*. Olof Lagerkrantz noterade i en recension att här fanns ett nytt tonläge, som avvek från samtidens modernism. Många uppfattade hans dikt som charmfull, men alltför preciös och förkonstlad. Man kan säga om debutanten Setterlind att han blev mer uppmärksamman än uppskattad av de etablerade kritikerna. Här några rader ur dikten *Sommarnatten*.

Hjortar promenera ner till stranden.
Vattnet när kanotens röda skal.
Morgonfåglar locka. Spoven ropar.
Svanen sjuder i sin vita schal.
Glam av ungdom. Doften i ditt hår.
Näckrosbladen flata händer räcker.
Livet leker. Änder plöjer spår.

I fyra följande diktsamlingar vidareutvecklar Setterlind sitt lyriska register med naturlyrik och kärleksdikter, som formellt vanligen var bundna i rytm och rim. Samtidigt framträdde han skriftligt och muntligt i hård debatt mot den tidigare generationens fyrtyotalism och dess formspråk. Han anklagade t.ex. Karl Vennberg för den "eländiga skvalprosa" han publicerat under beteckningen "poesi." I stället krävde Setterlind en

återanknytning till folkvisan och psalmen med rytm och rim. I debattboken *Poeten och samhället* (1954) gick han till angrepp mot den rådande "sociala poesin" d.v.s. den poesi som syftar till att belysa människans sociala problem, som ledde till en "avpoetisering." Han angrep också dess tydligaste representant "mr Besserwisser", så fjärran från den rätta poesin. Den poetiska samvaron vid familjebrasan ersattes av samkväm med deklamation i Folkets Hus. Dikt ska vara vacker, menade han och uppfann t.o.m. en ny "-ism", som han kallade "transfusionism", som betydde "nytt blod i gamla ådror."

Under 1950-talet kom den yttre konturen av Setterlind allt tydligare att växa fram. Samlingen *Dikter från San Michele: en bok om döden* (1954) dedicerade han "Till Konungen", som han senare förklarade att han menade "Till Gud", och dedikationen gav honom tillnamnet "Hovskalden."

Litterärt experiment

I samlingen *Jag har två själar* (1957) experimenterar Setterlind mellan djupa banaliteter och det himmelshögt sublimes, som ett uttryck för en inre kluvenhet. Han inleder boken med en bekännelse:

Jag har två själar/ som håller mig fången.
Den ena heter fruktan
för modersmålets sång.
Den andra heter frid
över allt förstånd
och hänger
som julgrannlåt i Helvetet.

Resultatet kan ibland bli mer eller mindre manierat smånätt som i dikten *Ekorren*:

En afton sitter ekorren i mitt fönster,
han har eldfångt hår och långa klor.
Snabbt snappar han åt sig en pepparkaka,
som ligger på mitt bord.
Han visar mig förtroendet att äta min mat.
Men han gör ingen min
av att vara särskilt väluppfostrad.
Munnen går som en liten maskin.
När han är mätt, försvinner han glad,
skuttar upp i ett träd, hälsar på alla blad.
Sådan är gourmén som sitter på sin gren,
se på hans vita bröst vad månsken!

Här får vi först se en kärnfull bild av en ekorre - ett litet snabbfotat djur med "eldfångt hår och långa klor", som snappar åt sig en pepparkaka. Dikten landar till slut i en kliché där perspektivet växlar och plötsligt dras kosmos ner till ekorren: "Se på hans vita bröst vad månsken!" Här ett exempel på korrespondensen mellan himmel och jord.

Den mångfasetterade poeten

Många av hans populära tonsatta dikter förknippas ofta med den artist som brukar framföra den: Lill Lindfors med *Du är den ende...*, Staffan Percy med *Drömmens skepp* och Arja Saijonmaa med den jublande *En sång om frihet* (här första strofen).

Det finns ett hav, som ingen ser,
det finns en grav, där ingen dör,
det finns en sol, som ej går ner,
det finns en strand i varje själ.

Bo Setterlinds litterära produktion är omfattande och rik. Inte mindre än ett fyrtiotal originaldiktsamlingar har kommit från hans penna: romaner, noveller, reseskildringar, debattskrifter, barnböcker, fabler, kyrkospel, totalt ett sjuttiofem böcker samt inte minst psalmer. I den svenska psalmboken finns han representerad i tio originalverk. I radion var han sommarvärd tio gånger med början 1968 och sista gången 1990. Vintervärd 1970 och 1971. I TV gästade han Berndt Egerbladh i programmet *Två och en flygel*, och var även *Gäst hos Hagge*. Under 1950-talet flyttade han åter till Strängnäs, där han blev en känd profil i sin diktarlya nedanför domkyrkan vid Mälarens strand. I staden finns en park, som är uppkallad efter honom. 1978 resp. 1990 tilldelades han Bellmanspriset samt Ferlinpriset. Han var medlem av Svenska Frimurare Orden samt blev hedersledamot i Södermanlands och Nerikes nationer i Uppsala.

Bo Setterlind har i en av sina böcker konstaterat: "Fisken har inte ekorrpåls. Det skulle se underligt ut." Det sammanfattar på ett träffande sätt hans personlighet. Han förblev alltid sig själv utan att ta efter andra, när trender växlade. Styrkan i hans hållning är glasklar - det finns alltid något äkta i hans tonfall, som når fram och gör åtminstone höjdpunkterna i hans lyrik levande. Ett exempel

på detta är nedanstående dikt, ofta citerad. *Döden tänkte jag mig så*, Bo Setterlinds mest älskade dikt skildrar döden som en gammal såningsman vandrande över åkern.

Det gick en gammal odalman
och sjöng på åkerjorden.
Han bar en frökorg i sin hand
och strödde mellan orden
för livets början och livets slut
sin nya fröskörd ut.
Det var den sista dagens morgon.
Jag stod som harens unge, när han kom.
Hur ångestfull jag var inför hans vackra sång!
Då tog han mig och satte mig i korgen
och när jag somnat, började han gå.
Döden tänkte jag mig så.

Setterlind framhöll alltid hur viktigt det var att det sista ordet "så" i rubriken och slutraden inte tolkades som "på detta sätt" utan som verbet "att så".

Den 25 januari 1991 somnade han själv till den vackra sången i den gamle odalmannens frökorg. Setterlind är begravd på den Wallinska kyrkogården i Västerås. På hans gravsten står följande ord:

Framme är vandraren
Framme vid befrielsen
Själén har fått se
Var källan är

